

De

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

**Spelen met
walvissen**

*Nooit meer
herfst...*

**De eenvoud
van het breken**

Zorgen voor Gods goede schepping

Christelijk geloof en duurzaamheid

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Matthijs Haak, drs. Peter Hommes,
drs. Erik Koning.

Brede redactie kernredactie plus dr. Rob van
Houwelingen, dr. Hans Schaeffer, Jan Westert

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-
Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Foto cover: nixoncreative

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

www.facebook.com/dereformatie

VALKUIL

TEKST: HELEEN SYTSMA, EINDREDACTEUR ///

Hoe ziet je eetpatroon eruit, wat voor
auto heb je voor de deur staan, speelt
voor jou de herkomst van producten
een rol bij de aanschaf ervan, hoe ga je
om met water en met energie? Dat zijn
lastige vragen voor gelovigen die nog
altijd liever een gift overmaken naar
Natuurmonumenten dan dat ze zelf
wat vaker de auto laten staan. In die
laatste zin zit een veroordeling verborgen: je bent een beter christen, je hebt
een sterker geloof als je daadwerkelijk
wat aan je levensstijl verandert met het
oog op het beheer en het behoud van
Gods goede schepping dan wanneer je
daar weinig aandacht voor hebt of er op
een andere manier aan bijdraagt. Die
veroordelende houding is een valkuil
waar je zomaar intuïemt als je zelf met
vallen en opstaan steeds groener bent
gaan leven. Betere christenen bestaan
namelijk niet. Lees Johannes 3 en
Johannes 4 achter elkaar en je ziet dat
de rechtschapen Nicodemus door Jezus
geen andere weg gewezen krijgt dan de
losbandige Samaritaanse.
En trouwens, 'wie bent u dat u een
oordeel velt over uw broeder of zuster?'

Paulus voert in Romeinen 14 een vurig
pleidooi voor aanvaarding van verschil-
lende opvattingen in levensstijl, zolang
we maar tot een keuze komen waar God
mee geëerd wordt. In dit verband is het
ronduit ironisch dat een vegetarisch
eetpatroon door Paulus juist in verband
wordt gebracht met een *zwak* geloof
(vers 2). Zijn richtlijn: laat iedereen zijn
eigen overtuiging volgen, maar doe
alles wat je doet om de Heer te eren.
Kies dus je voedsel, je vervoermiddel en
je vakantiebestemming en dank Hem
erfor. We zijn daarin aan elkaar geen
verantwoording schuldig, maar wel aan
God, de Heer van de schepping. En dan
ligt de lat wellicht weer wat hoger dan
we dachten.

D.V. op 1 november verschijnt de jaarlijkse
gezamenlijke Special met *Opbouw* over
'de diaconale kerk'. Meer hierover op pag. 536.

IN DIT NUMMER

516

HART VOOR DE SCHEPPING

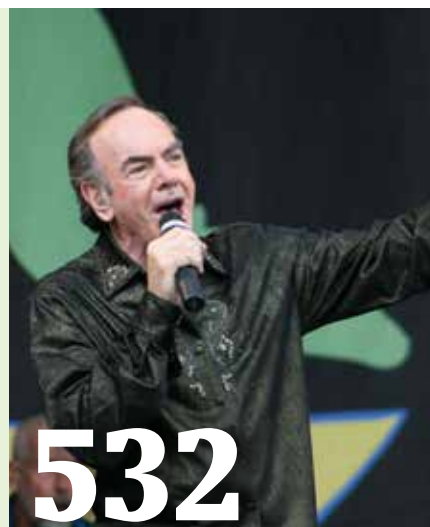
Embert Messelink, werkzaam voor de christelijke natuurvereniging A Rocha: 'Ons geestelijk en ons aardse leven zijn één. God geeft ons een bijzondere verantwoordelijkheid voor de aarde.' Welke thema's op het vlak van duurzaamheid zijn dan het meest urgent?

526

KERK OP GROEN

Steeds meer kerken kiezen voor duurzaamheid en worden 'groene kerk'. 'Onze motivatie is dat wij belijden dat Jezus Christus, als Heer van ons leven, zeggenschap heeft over hoe wij als kerk en kerkleden omgaan met de schepping en met onze naaste.'

532

EEN CADEAU VAN NEIL DIAMOND

Genade is verbazingwekkend mooi en nogal verbazingwekkend; in 2008 schreef Neil Diamond het lied 'Pretty Amazing Grace'. Jeroen Sytsma wordt er nog altijd door geraakt. 'Genade is het tegenovergestelde ontvangen van wat je verdient. Genade herstelt je.'

EN VERDER

518 SPELEN MET WALVISSSEN /// 521 COLUMN KANSEN OP ZONDAG /// 522 BELEID MAKEN VANUIT VERANTWOORD OMGAAN MET DE SCHEPPING /// 525 YEP! VOOR JEUGDWERK IN DE KERK
/// 528 BOEKENPLANK LEREN LEVEN MET ZORG VOOR HET GESCHAPENE /// 530 BIJBELTAAL NOOIT MEER HERFST... /// 534 ZING EEN NIEUW LIED DE EENVOUD VAN HET BREKEN /// 535 BOEKENTIP BIJBEL VOOR 9-12-JARIGEN /// 536 SPECIAL 'DE DIACONALE KERK' /// 536 UIT DE KERKEN

Hart voor de schepping

TEKST: EMBERT MESSELINK, DIRECTEUR VAN DE NEDERLANDSE TAK VAN DE CHRISTELIJKE NATUURBEWEGING A ROCHA /// FOTO: LEONELLO CALVETTI, 123RF.COM

Door mijn werk voor de christelijke natuurbeweging A Rocha volg ik al ruim tien jaar de ontwikkelingen op het gebied van biodiversiteit, klimaatverandering, energievoorraden, voedselzekerheid en landbouw.

Als christen liggen al deze zaken me na aan het hart.

God geeft ons een plek op deze aarde, in deze materiële werkelijkheid. Het is zijn aarde waar we thuishoren, waar we onze plek vinden, waarmee we verbonden zijn en waar we een bijzondere verantwoordelijkheid voor dragen. Hier mogen we ons leven met Hem vormgeven. Ons geestelijk leven en ons aardse leven zijn één. In dit artikel schets ik de in mijn ogen drie meest relevante en urgente thema's op het vlak van duurzaamheid.

Klimaatverandering en de eindigheid van fossiele brandstoffen

In augustus '14 kreeg een gezin uit Tuvalu, op de eilandengroep Polynesië, een vluchtelingenstatus in Australië op humanitaire gronden, waarbij klimaatproblematiek een van de redenen was. Zij zijn de eerste 'officiële klimaatvluchtelingen ter wereld'. De geregelde overstromingen op de archipel, die de akkers verziltten en landbouw problematisch maken, vormen een rechtstreekse bedreiging voor de bewoners. (bron: de Volkskrant)

De afgelopen 130 jaar is het klimaat 0,9 graad opgewarmd, in Nederland ongeveer 1,3 graad. Volgens het VN-klimaatpanel IPCC komt de helft van deze opwarming door de mens (CO₂-uitstoot), de andere helft door natuurlijke oorzaken. Sinds 1998 lijkt de opwarming te stagneren, waarschijnlijk door natuurlijke oorzaken. De zeespiegel blijft echter stijgen. Het IPCC schat de opwarming

tegen het einde van deze eeuw op tussen de 2,6 en 5 graden als we niets doen, en op tussen de 0,3 en 1,7 graden als we de CO₂-uitstoot drastisch terugbrengen. Het tempo waarin het klimaat verandert, ligt naar schatting tien keer zo hoog als eerdere natuurlijke klimaatveranderingen. Dit heeft grote gevolgen voor dier en mens. Kwetsbare diersoorten moeten zich aanpassen aan een snel opwarmende aarde, landbouwgebieden raken door droogte of verzilting ongeschikt, extreem weer komt vaker voor, door overstromingen mislukken oogsten vaker. Het debat over klimaatverandering is gepolariseerd. Klimaatsceptici laten nogal nadrukkelijk van zich horen. Incidenteel zijn er fouten gemaakt door het VN-klimaatpanel IPCC, maar de rapporten van het IPCC vormen de beste kennis die we hebben over klimaatverandering, waarin ook het commentaar van honderden onafhankelijke experts wordt verwerkt.

Dan is er de eindigheid van fossiele brandstoffen. De voorraden zijn nog altijd enorm, maar de prijs die we betalen om ze te winnen wordt steeds hoger. In Canada wordt olie gewonnen uit teerzanden, waarbij bossen en land-

schap grote schade oplopen. In Europese landen wordt naar Amerikaans voorbeeld nagedacht over *fracking*, een zeer belas-

tende en energie-intensieve techniek om onder andere met chemicaliën schaliegas te winnen.

Economisch en politiek gezien is afhankelijkheid van olie uit het Midden-Oosten en gas uit Rusland riskant. Daarom zijn vriend en vijand van klimaatverandering ervan overtuigd dat het verstandig is dichter bij huis energie te winnen. Sommigen zoeken het in kernenergie, met alle bezwaren van dien, maar vooral wind- en zonne-energie maken de laatste jaren een forse ontwikkeling door.

Oplossingsrichting: het is belangrijk minder afhankelijk te worden van fossiele energie, die uitstoot van grote hoeveelheden CO₂ met zich meebrengt. We moeten inzetten op een zo breed mogelijke mix van alle vormen van duurzame energie. Ook bosaanplant voor herstel van tropische oerwouden is belangrijk voor verzachting van het

klimaatprobleem. Als dit goed gebeurt, herstellen ook de biodiversiteit en de levensmogelijkheden voor de lokale gemeenschap zich. Realisme is hier van belang: klimaatverandering zal niet zomaar gestopt kunnen worden. Dus

moet er ook veel worden geïnvesteerd in aanpassing aan veranderende omstandigheden (adaptatie).

'Extreem weer komt

vaker voor, door

overstromingen

'mislukken oogsten vaker'

We leven boven onze stand. We hebben nu feitelijk al anderhalve aarde nodig om duurzaam in onze behoeften te voorzien. ///

Grondschaarste, landbouw en bevolkingstoename

In Paraguay groeit op drie miljoen hectare landbouwgrond soja. Dat is tachtig procent van de beschikbare landbouwgrond. Tweederde van de opbrengst gaat naar Europa voor veevoer. Soja wordt ook steeds meer geteeld voor biobrandstoffen. Milieu-activist Oscar Rivas noemt de soja 'desastreus voor Paraguay'. Boeren en indianen worden van hun grond verdreven, het Atlantische oerbos is gedecimeerd en de agressieve bestrijdingsmiddelen vormen grote problemen voor het drinkwater en de bevolking. (bron: de Volkskrant)

Grond wordt schaars, en dat is het volgende belangrijke thema. We hebben geschikte grond nodig voor ons voedsel, voor het voedsel van de dieren die we consumeren, voor biobrandstoffen, om te wonen, enzovoort. Die functies concurreren in toenemende mate met elkaar. Voor het telen van ons voedsel is een combinatie van vruchtbare landbouwgrond, zoet water en mineralen (fosfaat) nodig. Die combinatie is lang niet overal voorhanden. Omdat de wereldbevolking toeneemt en omdat landen als India en China zich sterk ontwikkelen, neemt de vraag naar graan en vlees toe. Daarbovenop komt de behoefte aan biobrandstoffen, die een groot beslag op grond legt. We leven boven onze stand. We hebben nu feitelijk al anderhalve aarde nodig om duurzaam in onze behoeften te voorzien, rond 2030 is dat naar verwachting twee aardes.

Oplossingsrichting: technische mogelijkheden zijn zeker niet uitgeput. Bijvoorbeeld: het terugwinnen van fosfaat uit rioolwater, en precisielandbouw (met zo min mogelijk kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen een maximale opbrengst bereiken). Er zijn verder veelbelovende experimenten om voedsel op zilte gronden te verbouwen. Er wordt gewerkt aan biobrandstof (ethanol) die alleen uit restproducten van de landbouw wordt gewonnen, in plaats van er speciaal gewassen voor te telen. De uitdaging is daarnaast onze totale consumptie te matigen en oog te houden voor het feit dat deze aarde niet alleen producten voor onszelf opbrengt, maar dat er ook plekken moeten blijven waar onze invloed beperkt of vrijwel nihil dient te zijn, omdat andere schepselen daar voorrang hebben (natuurreservaten, ongerepte gebieden).

Verlies van biodiversiteit

In 2001 werd in Hongarije de laatste goed beschreven dunbekwulp gezien. Deze wulp – die in het verleden ook in ons land een schaarse doortrekker was – wordt nu als uitgestorven beschouwd. Een combinatie van veranderingen in het landschap (intensievere veeteelt), jacht en klimaatverandering (droogte) hebben deze vogelsoort waarschijnlijk de das om gedaan. (bron: o.a. Britse Vogelbescherming RSPB)

De druk op leefgebieden van planten en dieren is groot, waardoor hun versprei-

ding afneemt en hun kwetsbaarheid toeneemt. Ver weg gaat het om groot-schalige en verwoestende boskap, waar oerwouden plaats maken voor monoculturen, vaak de teelt van veevoer. Dichter bij huis gaat het om intensivering van landbouw en verstedelijking, waardoor tal van kwetsbare plant- en diersoorten minder goed gedijen. De intensieve veeteelt bepaalt ons landschap en draagt bij aan klimaatverandering. Ten gevolge van verzuring, vervuiling en opwarming van het zeewater gaan koraalriffen met hun ongelooflijke diversiteit aan leven hard achteruit.

Hoewel de exacte snelheid nauwelijks is te berekenen, is men het erover eens dat we in een tijd leven van versneld uitsterven van diersoorten. Er wordt gezegd: duizend tot tienduizend maal sneller dan vóór de dominante menselijke invloed op aarde. Steevast worden vernietiging van habitats en klimaatverandering als belangrijkste oorzaken genoemd.

Oplossingsrichting: een consumptiepatroon waarin plantaardig voedsel een veel belangrijker plek krijgt dan dierlijke eiwitten vermindert de druk op land en ecosystemen en geeft ruimte aan een meer extensieve landbouw, waarin ook de rest van de geschapenheid kan gedijen. Stop het telen van graangewassen voor veevoer. Voor de koeien blijft het land over dat niet geschikt is om menselijk voedsel op te verbouwen (graslanden). Varkens en kippen kunnen leven van allerlei vormen van (groene) afvalproducten. Ook met een groeiende wereldbevolking heeft iedereen dan genoeg te eten. Verder is het belangrijk om natuurgebieden met elkaar te verbinden, en lokale maatregelen te nemen om overvloedig gebruik van mest en versnippering van natuurgebieden tegen te gaan. ///

Spelen met walvissen

TEKST: STEFAN PAAS, SCHRIJVER EN THEOLOOG. HIJ WERKT ONDER ANDERE ALS UNIVERSITAIR DOCENT MISSIOLOGIE AAN DE TU KAMPEN ///

Psalm 104 is geschreven door iemand die veel van de natuur hield. Iemand die er meer in zag dan de meeste mensen om hem heen. De psalm is eigenlijk één lang, liefdevol loflied op de schepping.

De psalm bestaat uit vier delen. Hij schetst eerst enkele grote lijnen (vs. 1-9), in oude Oosterse taal: de aarde is vastgezet, de hemel is uitgespannen, de zee is begrensd. De wereld (hemel, aarde, zee) is door God geschikt gemaakt voor mensen en dieren, om daar te wonen. De muren van het huis staan en er zit een dak op, de leidingen zijn aangelegd. Vervolgens vertelt de dichter over de inrichting van het huis (vs. 10-23). Hij beschrijft het water, de bossen, het gras en alles wat op aarde leeft – dieren en

mensen. Het is een prachtig huis, vol leven, kleuren en geuren. Iedereen heeft er genoeg te eten en te drinken. Daar wordt hij zo enthousiast van dat hij uitbarst in verwondering (vs. 24-30). Hij prijst God voor wat hij ziet en ervaart in de wereld. Hij zegt: alles leeft en zindert van leven, door God die de adem geeft en vruchtbaarheid en vreugde. De dichter eindigt met een blik naar de toekomst en een paar goede voornemens (vs. 31-35). En hij zegt ook dat de 'zondaars' van de aarde zullen verdwijnen: er komt een tijd dat het

kwaad uit de wereld is weggedaan. De schepping heeft een toekomst. Tot zover in het kort de psalm. Maar de dichter heeft niet alleen goed om zich heen gekeken, hij heeft er ook over nagedacht. In dit artikel wil ik kijken naar wat hij zegt over mensen en dieren, en daarna naar wat hij zegt over God.

Wat zegt Psalm 104 over mensen en dieren? De psalm zegt spectaculaire dingen die de meeste mensen helemaal niet associëren met de Bijbel of het christelijk geloof. Maar om goed te snappen waarom ze zo spectaculair zijn, moeten we goed beseffen wie dit geschreven

*'Dieren zijn
waardevol, gewoon
omdat ze er zijn'*

heeft. De schrijver leefde zo'n drieduizend jaar geleden, in een agrarische samenleving. Hij was waarschijnlijk zelf boer. De mensen leefden van wat het land opbracht. Dat gold voor iedereen, hoog of laag. In de Bijbel lezen we dat zelfs koningen als Saul en Ahab boeren waren. Hoe zagen de mensen in zo'n agrarische samenleving de natuur? In oude gedichten, bijvoorbeeld van Homerus, wordt gesproken over een 'mooi landschap'. Maar wat wordt bedoeld met 'mooi'? Wij denken dan al gauw aan bossen of bergen, maar in agrarische samenlevingen dacht men aan heel andere dingen. Een mooi landschap was een *nuttig* landschap. Het was een landschap waar je als boer wat mee kon, waarvan je je gezin te eten kon geven. Homerus schrijft over vette grond, veel water, vruchtbare aarde. Zo doet ook deze psalm (vs. 13-15): water, vruchtbaarheid, gras, brood en wijn. Een mooie wereld is een wereld die goed is voor ons, mensen. Met betrekking tot dieren gold hetzelfde: mooie dieren zijn *nuttige* dieren. De mensen moesten knokken voor hun bestaan. Wij kunnen ons bijna niet voorstellen hoe dicht zij voortdurend bij de hongerdood leefden: één mislukte oogst en je kon het volgend jaar je kinderen begraven. In zo'n situatie kijk je ook anders naar dieren: welke dieren zijn nuttig (dieren om op te eten of dieren die voor je kunnen werken) en welke dieren zijn schadelijk (dieren die jou opeten of die je net ingezaaide land omploegen)? Ezels en koeien zijn nuttig, wilde varkens en konijnen zijn schadelijk, leeuwen zijn gevaarlijk; daar is niets moois aan.

'De psalm zegt spectaculaire dingen die de meeste mensen helemaal niet associëren met de Bijbel of het christelijk geloof'

Maar kijk nu eens naar wat deze psalm zegt over dieren. Het opvallende is dat hij helemaal geen onderscheid maakt tussen nuttige en schadelijke dieren.

Integendeel, in vers 16-21 worden allerlei dieren genoemd waar je als mens niets aan hebt: ooievaars, steenbokken, klipdassen. Hij zegt: God plant de bomen voor de ooievaars en Hij geeft de ooievaars voor de bomen. Hij maakt de bergen voor de klipdassen en de klipdassen voor de bergen. De dichter gaat zelfs nog verder: 'De jonge leeuwen gaan uit op roof; brullend vragen zij God om voedsel' (vs. 21). Dat is radicaal! Bedenk nog even: in die tijd kwamen leeuwen 's nachts langs om je vee op te vreten en als het even tegenzat jou erbij. Maar volgens de psalm zijn leeuwen waardevol, gewoon omdat ze er zijn. Elke leeuw is uniek. Zij hebben het recht om er te zijn.

Dat geldt ook voor de Leviatan, het monster dat leeft in de zee. De oude Israëlieten hadden niets met de zee. Dat was het domein van de dood, van de chaos. In die zee leven de engste wezens, waaronder de Leviatan. Ik denk dat hiermee walvissen bedoeld zijn. En wat zegt de dichter? God heeft de Leviatan gemaakt 'om ermee te spelen' (vs. 26). Ik denk dat zijn tijdgenoten af en toe heel gek hebben gekeken naar die dichter van Psalm 104. Hij maakt geen verschil tussen nuttige dieren en dieren waar je niets aan hebt. En hij maakt geen verschil tussen veilige en gevaarlijke dieren.

'Er komt een tijd dat het kwaad uit de wereld is weggedaan. De schepping heeft een toekomst'

Het punt is dat hij niet de *mens* als maatstaf neemt voor wat goed en slecht is, nuttig of gevaarlijk. Dat is niet aan ons om te bepalen. De mens wordt de kroon op de schepping genoemd. Er zijn christenen die vinden dat de mens daarom met die schepping alles mag doen wat hij wil. Neem bijvoorbeeld de bio-industrie. Die wordt wel verdedigd met een beroep op de Bijbel: God heeft de aarde aan de mens gegeven om die te gebruiken. Deze psalm biedt een goed tegengif tegen dat denken. Wij mensen horen bij Gods schepping, maar we staan *naast* de dieren – niet *boven* hen. Kijk maar hoe het er staat: de jonge leeuwen gaan op roof en de mensen gaan aan het werk (vs. 21, 23). Het werk van de mensen is belangrijk, maar dat van de leeuwen net zo goed. In de zee bewegen de schepen van de mensen zich voort, maar de walvis zwemt daar ook en de zee is net zo goed van hem (vs. 26). Veel dieren staan helemaal niet in contact met mensen, maar God zorgt ook voor hen: klipdassen, steenbokken – dieren die hoog in de bergen leven of diep in de bossen. God heeft het huis niet alleen voor mensen ingericht, maar net zo goed voor leeuwen en marmotten. Mensen worden slechts terloops genoemd; zij staan gewoon in de rij van alle andere schepselen.

Dit biedt een geweldige basis voor een duurzaam beheer van de schepping. Veel verhalen over natuurbescherming zijn mensgericht: onze soort moet voortbestaan en daarom moeten we het klimaat beschermen; we moeten de aarde goed achterlaten voor onze kinderen, enzovoort. Maar dat zijn eigenlijk precies dezelfde egoïstische argumenten die gezorgd hebben >>>

voor de huidige problemen. We moeten dieren niet maar beschermen omdat ze nuttig voor ons zijn, of omdat ze zoveel op ons lijken (chimpansees en gorilla's). Als ik deze psalm goed begrijp, moeten we de aarde en al het leven beschermen omdat het waardevol is in zichzelf – omdat het goed is dat er haringen, gorilla's en muizen zijn. Niet goed voor ons misschien, maar gewoon 'goed'. Punt. Het is de wereld van God. Waarom zijn dieren waardevol? Psalm 104 zegt het: God heeft ze gemaakt en zorgt voor ze, Hij speelt met ze, Hij geniet van ze. 'Alles wat adem heeft, loof de HEER', zegt een andere psalm. Gewoon door zichzelf te zijn, prijzen de dieren God. Dat hoeven wij niet voor hen te doen. Onze taak is het om mens te zijn en op die manier God te prijzen.

In Genesis 1 zegt God dat zijn schepping 'goed' is. Daarmee bedoelt Hij niet dat er geen gevaarlijke dieren voorkomen en dat er niets dood gaat, kijk maar naar deze psalm. 'Goed' betekent dat alles en iedereen functioneert naar zijn aard, gewoon door te zijn zoals je bedoeld bent. Of je nu een leeuw bent, een marmot of een mens. Als we dat goed doorkrijgen, is dat een geweldige inspiratie om zuinig om te gaan met de aarde, om te matigen met vlees, om eerlijk in te kopen, om duurzaam te leven. De Bijbel zegt dat wij mensen ons hoogste doel bereiken door God lief te hebben. Dan is onontkoombaar dat we ook liefhebben wat Hij liefheeft. Hoe kunnen we zeggen dat we van Hem houden als we zijn schepping vernietigen? 'Wat maakt het uit als er een of ander hagedisje uitsterft? Niemand zal hem toch missen?' O nee? God zal hem missen! Deze psalm daagt ons uit om onze plek in te nemen onder alle schepselen van God. Wij zijn mensen: laten wij God liefhebben en prijzen als *mensen*. Dat

betekent dat we al het leven op aarde respecteren.

Wat zegt Psalm 104 over God? Iemand die ergens veel van houdt, ziet meer dan een ander. Deze dichter ziet ook heel veel. Misschien wel te veel voor ons, want hij ziet God echt overal: God plant bomen (vs. 16), Hij heeft de maan gemaakt (vs. 19), Hij voert de leeuwen (vs. 21), Hij speelt met de Leviatan (vs. 26). Veel moderne mensen hebben daar moeite mee. Als we al geloven in God, denken we niet dat Hij achter iedere boom staat. Wij zien de wereld vaak als een gesloten systeem: alles gebeurt

volgens natuurlijke processen. God die alle dieren maakt? Kom nou, het leven is in miljoenen jaren geëvolueerd. God die de maan zijn plek wijst? Kom nou, dat is de wet van de zwaartekracht. We leven in een wereld waarin steeds meer wetenschappelijke ontdekkingen worden

gedaan, we snappen steeds beter hoe alles 'werkt'. Blijft er dan nog een plekje over voor God?

Deze psalm geeft ons een sleutel om daarover na te denken. De dichter zegt:

God is nergens in de wereld en toch is Hij overal. Net zoals de schrijver van een boek overal in het boek is en toch kun je het boek lezen zonder dat je telkens

'God schept de wereld voortdurend, elke morgen'

Zeg niet: 'Wat maakt het uit als er een of ander hagedisje uitsterft? Niemand zal hem toch missen?' God zal hem missen! ///

de schrijver nodig hebt om dingen te verklaren. Aan de ene kant beschrijft de psalm gewone, natuurlijke processen: de bomen zuigen zich vol, de jonge leeuwen gaan op roof uit (en volgen hun instinct). En tegelijk noemt de psalm ook steeds God. Neem vs. 24: 'Hoe talrijk zijn uw werken, HEER!' Wat zijn die werken? De zee, de vissen, de Leviatan en... de schepen. Schepen? Die zijn toch door mensen gemaakt? Daar is God toch niet voor nodig? Of neem de tekst over de maan en de zon (vs. 19): 'U hebt de maan gemaakt voor de tijden, de zon weet wanneer zij moet ondergaan.' Hoe zit dat: moet God de maan steeds vertellen wanneer hij moet opkomen en weet de zon het zelf wel?

Nee, natuurlijk niet, wat de psalm zegt is dit: God zorgt voor deze wereld en *tegelijk* zorgt de wereld voor zichzelf. God is niet in tegenspraak met natuurlijke processen. God zorgt er juist voor dat de wereld voor zichzelf kan zorgen. Kijk maar naar vs. 29-30: 'Verberg uw gelaat en zij bezwijken van angst, ontnemen hun de adem en het is met hen gedaan, dan keren zij terug tot het stof dat zij waren. Zend uw adem uit en zij worden geschapen, zo geeft U de aarde een nieuw gelaat.' Met andere woorden: God schept de wereld voortdurend, elke morgen. Elk moment geeft Hij de mogelijkheid dat wij, de wereld en alle levende wezens, onszelf kunnen zijn, kunnen leven en vruchtbaar zijn. God is de noodzakelijke voorwaarde voor alles en iedereen. Hij is niet op een speciale plek in de wereld. We hebben Hem niet nodig om bepaalde verschijnselen te verklaren. En tegelijk is Hij overal: we kunnen Hem vinden in het water in bergbeken, in walvissen en wilde ezels, in slakken en marmotten, in onszelf. Hij is overal te vinden en te aanbidden. ///

Kansen op zondag

TEKST: GERBRAM HECK, PREDIKANT TE MIJDRECHT ///

Wij wonen in een heerlijke buurt en hebben mooie contacten met heel wat burens. Vriendelijk en hartelijk, maar ook met momenten van diepgang en goede gesprekken.

Als ik op zondagochtend wegfiets naar de kerk zijn de meesten nog binnen. Als ik thuiskom, spelen er kinderen buiten en zijn er vaak een paar ouders op het speelpleintje bij hun kinderen of bezig in hun tuin. Ik word vriendelijk begroet, maar ik voel me meestal ook compleet overdressed in mijn eigen buurt. De meeste burens dragen zelf ook vaak nette kleren of zelfs een pak, maar niet op zondagmorgen. Zondagmorgen is het moment voor casual, de tijd hebben, leuke dingen doen. Dat merk je ook als je mensen uitnodigt om eens langs te komen in de kerk. Ze willen best een keer komen, al is het maar om te zien wat ik nou precies doe op zondag. Maar het is niet eenvoudig dat in te plannen. Er is voetbal, er zijn familieverplichtingen, de musea zijn open, ze gaan op allerlei actieve manieren de natuur in. Juist op zondag organiseren Natuurmonumenten, lokale kaasboerderijen enzovoort de leukste dingen, vaak speciaal voor kinderen. Google maar eens wat er komende zondagmorgen in jouw regio wordt georganiseerd.

De zondag is allang niet meer de lege stille dag die het ooit was. Waar de zaterdag nog vol zit met boodschappen doen en op het voetbal-

veld staan, is de zondag de dag van samen zijn en ruimte hebben om leuke dingen te doen. Het gevolg hiervan is dat de hele kerkgangcultuur, van de aanvangstijd van de dienst tot de zondagse kleding en daginvulling, steeds meer los komt te staan van de ons omringende cultuur. Daardoor raken we steeds meer overdressed en vervreemd. Tegelijk liggen er juist op zondag ook enorme kansen. De burens zijn nooit zo goed bereikbaar als op zondag. Als het op zondag mooi weer is, vinden de burens elkaar op het speelpleintje om samen wat te drinken. Op een regenachtige zondagmiddag kun je een stuk taart delen en de meest verrassende gesprekken hebben. Op zondag is er ruimte in de hoofden van mensen. Die kansen doen zich voor als je ervoor durft te kiezen om niet de burens in jouw agenda te willen trekken, maar in de agenda van de burens te stappen. Dan moet je wel opnieuw nadenken over de invulling van de zondag, over de beste tijd voor een kerkdienst, en hoe je jezelf als kerkganger kleedt. Het is tijd om te bedenken hoe we, juist op zondag, de Nederlanders een Nederlander worden.

Beleid maken vanuit **verantwoord omgaan met de schepping**

TEKST: ROB NIJHOFF, ONDERZOEKER BIJ HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE CHRISTENUNIE ///

Vorig jaar promoveerde Henk Massink (1962) op de vraag of het begrip duurzaamheid niet veel te vaag is om beleid rond duurzame landbouw op te baseren. Ongeveer een kwart van zijn proefschrift is gewijd aan wat de filosoof Dooyeweerd bij kan dragen aan de beantwoording van die vraag. Ik spreek met deze boerenzoon uit Zelhem die tegenwoordig in Den Haag werkt. Hoe is hij daar beland, en kan hij op die plek iets met Dooyeweerd?

Opgroeïend op de boerderij zag Massink van jongs af aan hoe mensen met planten en dieren omgaan. Aan dat buitenleven bleef hij gehecht. Toch werkt hij inmiddels als senior-beleidsambtenaar diep in de Haagse hoogbouw en woont hij midden in Houten. Maar een groenstrook buiten kleurt het uitzicht, en binnen, waar ik hem spreek, staren talloze koeien mij aan van etsen en modellen.

Club van Rome Al op de basisschool merkte Henk hoe het rapport *Grenzen aan de groei* van de Club van Rome (1972) doorwerkte: schooltv-filmpjes gingen opeens over 'het milieu', over de milieugevolgen van pesticiden en olierampen. Dat maakte indruk. Op de middelbare school begonnen linksige godsdienstdocenten over de neutronenbom en apartheid, en de Bijbel bleek wel erg menselijk. Dit botste allemaal met wat Henk van huis uit meekreeg, zeker ook kerkelijk: zijn voorgeslacht droeg

bij aan de stichting van een Oud-Gereformeerde Gemeente in Zelhem. Pa Massink maakte zich zorgen over zijn nogal zelfstandige, zo niet weerspannige zoon, die de fiets en het OV verkoos boven de auto. Henk zelf zocht intussen ook naar een steviger onderbouwing. Als eerste van zijn kerkelijke gemeente in Zelhem koos hij voor een vormend tussenjaar aan de Evangelische Hogeschool. Een van de docenten daar was dr. Willem Ouweneel, van wie hij onder andere les kreeg over de christelijke filosofie van Dooyeweerd.

Diversiteit De aansluitende theologiestudie in Leiden was nogal rationalistisch ingesteld. Henk vond het weinig voedend om Bijbelpassages kritisch uit te pluizen of tegen elkaar uit te spelen. Hier bleek het denken van Dooyeweerd meteen bruikbaar. Het laat je zien, legt Massink uit, dat elke theorie vooronderstellingen heeft, en dat in de wereld de rede, het denken, niet het eerste of het

'Dooyeweerd maakt je gevoelig voor de diversiteit van de schepping'

Henk Massink promoveerde op de vraag of het begrip duurzaamheid niet veel te vaag is om beleid rond duurzame landbouw op te baseren ///

laatste woord heeft. Je levensbeschouwing of geloof gaat veel dieper en dat vormt je waarden en je overtuigingen. Dooyeweerd maakt je gevoelig voor diversiteit aan opvattingen. Ook de wereld zelf is heel divers. Niemand gaat alleen met z'n verstand te werk. Met je handen of met machines kun je heel fysiek dingen doen. Mensen moeten in hun levensonderhoud voor-

zien. Planten, dieren en mensen vragen om zorg. Natuur lééft, en kan gevoelens voor schoonheid oproepen, of zelfs van eerbied en ontzag. Dat zijn allemaal kanten van de geschapen wereld. Dooyeweerd maakt je dus ook gevoelig voor de diversiteit van heel de schepping (zie kader). Henk Massink zag het belang van zo'n rijke, allesomvattende visie op de werkelijkheid en ging naast zijn theologiestudie filosofie studeren aan de Vrije Universiteit.

Poetin-boycot Als hij in 1992 ook deze studie heeft afgerond, is hij inmiddels werkzaam als medewerker bij het Wetenschappelijk Instituut van de SGP. Henk, die lid is van de hervormde Sionkerk in Houten, wordt zo'n tien jaar later persoonlijk en op een diep niveau geraakt tijdens een conferentie waar Leanne Payne spreekt. Bij haar heeft het genezende werk van Christus door de heilige Geest een belangrijke plaats. De conferentie doet wat met hem. Veel van waar hij in de voorgaande jaren mee bezig is geweest, valt op zijn plek. Hij ziet het als geestelijke verdieping, waarbij tegelijk het gereformeerde belijden hem nog dierbaarder wordt. Hij werkt in die tijd al bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij, dat in 2010 wordt samengevoegd met Economische Zaken. Massink belandt dan bij het directoraat-generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen dat bij de formatie van het kabinet Rutte II naar Buitenlandse Zaken verhuist. Hoewel het misschien wat abstract klinkt, houdt dat directoraat-generaal zich bijvoorbeeld ook bezig met de Poetin-boycot. Ook zoekt het nieuwe afzetmarkten voor de Nederlandse landbouwproducten. Andere aandachtsgebieden zijn onder andere

Dooyeweerd, diversiteit en duurzaamheid

Aan de hand van het voorbeeld van een boom legt Massink uit wat Dooyeweerd bedoelt met diversiteit (pag. 160, aangepast en vereenvoudigd). Hij onderscheidt aan die boom:

- Een ruimtelijk aspect: de boom neemt ruimte in;
- Een fysisch aspect: de boom bestaat uit moleculen (daar let een fysicus op);
- Een biologisch aspect: de boom leeft (het terrein van de biologie);
- Een psychisch aspect: de boom kan emoties oproepen;
- Een sociaal aspect: de boom is, zeker in de tropen, vaak een ontmoetingsplek;
- Een talig aspect: de boom kan onderwerp van gesprek zijn;
- Een economisch aspect: de boom levert wat op, hout of vruchten bijvoorbeeld;
- Een esthetisch aspect: de boom is mooi of juist niet;
- Een juridisch aspect: de boom is iemands eigendom;
- Een ethisch aspect: je kunt de boom beschadigen of verzorgen;
- Een geloofsaspect: je kunt de boom vereren (denk aan de Wodanseik).

Als je een boom omkapt, doe je dus nogal wat. Zeker als je Bonifatius heet of als het gaat om de boom waaronder de mannen van een dorp in Kenia beraadslagen over een veedief. Dooyeweerd komt tot wel vijftien aspecten, en daarmee wil hij ons laten beseffen hoe complex de wereld in elkaar zit, zodat we daar ook serieus rekening mee houden, zeker als ondernemer of beleidsmaker. Alles hangt met alles samen – mensen, dieren, planten en heel onze omgeving. Met zijn aspectenleer probeert Dooyeweerd daar iets van uit te leggen.

Massink beschrijft dat *people, planet, profit* niet eenvoudig hetzelfde is als het sociale, biotische en economische aspect bij Dooyeweerd. Zorgen voor *people* vraagt bijvoorbeeld ook om aandacht voor hun psychisch welzijn; en wie vanuit een voorzorgsprincipe niet op volle snelheid alle aardgas in Groningen uit de grond wil halen, toont ook besef van allerlei ethische overwegingen,

waaronder zo'n zorgprincipe zelf, en het niet willen beschadigen van woningen of monumenten.

Daarnaast gebruikt Massink niet alleen Dooyeweerds aspecten om de diversiteit van de schepping beschrijven. In beleidsdiscussies is het ook zinvol om te zien hoe Dooyeweerd verduidelijkt dat mensen door een diversiteit in uitgangspunten tot verschillende opvattingen komen. Wie de aarde als schepping ziet, kan daardoor een gevoel van verantwoordelijkheid goed plaatsen: denk na over je keuzes! Wie denkt dat de hele wereld een grote toevallige massa atomen is, kan nog steeds vinden dat de mens daar verstandig mee om moet gaan. Maar het kan ook betekenen dat hij bijvoorbeeld de opwarming van de aarde niet zo erg vindt, omdat er wel vaker ijstijden zijn geweest en diersoorten zijn uitgestorven. Misschien is nu de mensheid aan de beurt om uit te sterven. *So what?*

>>>

de relatie tussen hulp en handel en de manier waarop China in Afrika bezig is om zijn eigen toekomst veilig te stellen.

Schepping Hoe kwam Massink op het idee om aan duurzaamheid een proefschrift te wijden? De weerspannige boerenzoon blijkt nog springlevend. Er waren collega's die vonden dat duurzaamheid een vaag begrip is waar de Haagse politiek niets mee zou kunnen. Dat wilde Massink dan wel eens serieus onderzoeken. Hij ging op zoek naar een theoretisch en politiek houdbaar concept van duurzaamheid en boog zich over vragen als: in hoeverre kun je het begrip duurzaamheid operationaliseren? Wanneer kun je landbouw of beleid duurzaam noemen? Kun je duurzaamheid meten en welke indicatoren of kenmerken zou je daarvoor kiezen: het gebruik van bestrijdingsmiddelen, voedselzekerheid op lange termijn, dierenwelzijn, of nog heel andere? Kun je het ideaal van duurzaamheid omzetten in beleid met als werkelijk en liefst meetbaar effect dat de andbouw verduurzaamt? In de praktijk liep Nederland wereldwijd voorop in het duurzaamheidsbeleid, vooral binnenslands, en na enige vertraging heeft Nederland ook op het gebied van het opstellen van indicatoren een voorsprong. Maar nu de theoretische verantwoording: hoe kun je duurzaamheid omschrijven zonder dat het een heel vaag of rekbaar begrip wordt?

Bij zijn zoektocht ging Massink bij filosofen te rade. Een van de eerste filosofen voor wie hij koos was opnieuw Dooyeweerd. De schepping is voor Dooyeweerd immers niet alleen maar een gebruiksvoorwerp voor mensen,

maar om te beginnen een schepping van God. Daar wals je niet overheen voor eigen doelen, daar ga je zorgvuldig mee om.

Triple-P Ook aan andere filosofen ontleende Massink ideeën om het begrip duurzaamheid helder en bruikbaar te maken. Duurzaamheid werd eerder meestal in verband gebracht met het milieu. Tegenwoordig is de term *triple-P* in zwang: *people, planet, profit*. Milieu valt dan onder *planet*, maar duurzaamheid wordt nu in een veel breder kader gebruikt. De term 'duurzame economie' (*profit*) is sowieso nogal dubbelzinnig: wie daarbij denkt aan 'winst kunnen blijven maken'

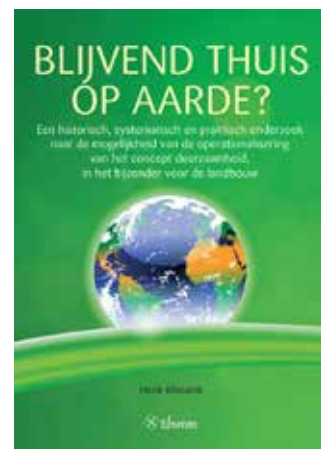
heeft duurzaamheid uitgehold tot wat blijvend is, wat voortduurt in de tijd. Maar bij duurzaamheid zijn de vragen veel spannender: wanneer gaat dat voortduren goed, waardoor komt het in gevaar, en kan daar wat tegen gedaan worden? De duurzaamheid van landbouw komt in gevaar als je de grond uitput. De duurzaamheid van de economie in het algemeen komt in gevaar als ze grondstoffen of mensen uitput. Duurzaamheid omvat dus de voorwaarden waaronder een manier van leven, een bedrijf, een sector of een land toekomst heeft. Maar dat is dan weer zo breed dat ook bijvoorbeeld defensie eronder valt.

Draagkracht Massink komt in zijn proefschrift tot de conclusie dat duurzaamheidsbeleid goed mogelijk is. Belangrijk is wel om het oorspronkelijke verband met de draagkracht van de aarde niet kwijt te raken. Het mooie is dat zijn onderzoek, hoe theoretisch

ook, afdaalt naar de concrete praktijk van landbouw en politiek. Daarom blijft het ook niet in een la liggen. Massink kan op grond van zijn kennis van het onderwerp een bijdrage leveren aan overleggen met collega-ambtenaren of milieuprofessionals.

Dat hij daarbij diepere levensbeschouwelijke lagen niet verstopt, blijkt alleen al uit de hoofdtitel waaronder hij het onderzoek naar buiten heeft gebracht: *Blijvend thuis op aarde?* Dat roept associaties op met vreemdelingschap. Vreemdelingschap ten opzichte van het kwaad dat de aarde uitbuit, welteverstaan, waarbij iemand de geschenken aarde serieus neemt en niet wegloopt voor verantwoordelijkheid – in Massink's geval voor concrete beleidsvorming, uiteraard binnen de grenzen van het regeerakkoord. Het is niet iedereen gegeven om jeugdidealisme en levensvisie zo concreet te kunnen verbinden aan vraagstukken die vanuit het dagelijks werk opborrelen. ///

N.a.v. Henk Massink, *Blijvend thuis op aarde? Een historisch, systematisch en praktisch onderzoek naar de mogelijkheid van de operationalisering van het concept duurzaamheid, in het bijzonder voor de landbouw*. Delft (Eburon), 2013. 403 pag., € 34,50.

YEP! voor jeugdwerk in de kerk

TEKST: JETZE BAAS, OPVOEDINGSADVISEUR EN YEP-TRAINER BIJ DE BGO ///

‘Zeg Huib, zou jij dit seizoen een jeugdvereniging groep 2 willen leiden?’ vraagt Cora, jeugdteamlid, na de dienst. Om Huib over de streep te trekken zegt ze: ‘Het is zo moeilijk om iemand te vinden, je bent echt mijn laatste houvast. Dit jaar haakten er behoorlijk wat jeugdleiders af.’ De vraag overvalt Huib; feitelijk durft hij geen nee te zeggen. Bovendien: ‘Misschien plaatst God dit wel op mijn weg.’

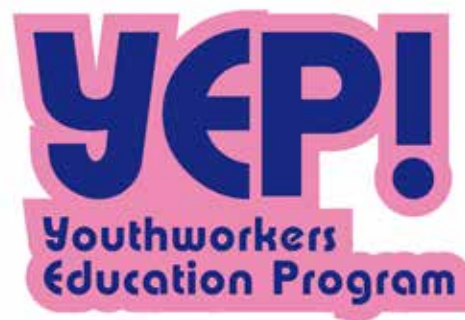
Een week later meldt Huib dat hij wel een poging wil wagen. ‘Geweldig, fijn dat je het wilt doen! Ze werken met Track 7. Ik stuur je de namen per mail, en ik stop het Track 7 wel in je postvak. Veel plezier ermee!’ Verbouwereerd legt Huib de telefoon neer. Nu zit hij eraan vast. Waar heeft hij zich toe verplicht?

Gaven In veel gemeenten worden mensen die wat tijd lijken te hebben op deze manier benaderd en voor de leeuwen gegooid, met als gevolg dat ze er vaak na twee jaar alweer mee stoppen. Kun je als ouderbestuur of catechesecommissie achteroverleunen als alle groepen bezet zijn? In 1 Korintiërs 12 staat: ‘In iedereen is de Geest zichtbaar aan het werk ten bate van de gemeente (v. 7). Het zijn verschillende gaven (v. 4).’ Dat wordt uitgewerkt in de verzen 7-10. Wat we doen we met die gaven in de kerk? Zijn we op zoek naar die gave van de Geest die bijvoorbeeld ingezet

kan worden voor het jeugdwerk in de gemeente? God laat ons vervolgens nooit aanmodderen met zijn gaven. Hij geeft ook mensen die kunnen helpen ze te ontwikkelen. De BGO (Bond van Gereformeerde Ouderverenigingen) ondersteunt daarom op velerlei manieren het jeugdwerk: via jeugdleiderscongressen, Track 7, en via YEP!

Enthousiast Jeugdwerkers spelen een belangrijke rol in het leven van tieners. Ruim 85 procent van de jongeren kiest voor het achttiende levensjaar voor of tegen God. De verleidingen die op jongeren afkomen zijn groot en daarom hebben ze behoefte aan voorbeeldfiguren, aan broeders en zusters die hun vragen begrijpen. Dat betekent dat het belangrijk is om te investeren in de jeugdwerkers en catecheten. Dat houdt niet op bij het vinden van de juiste mensen. Door middel van trainingen kunnen hun vaardigheden vergroot worden.

*‘God laat ons nooit
aanmodderen met
zijn gaven. Hij geeft
ook mensen die
kunnen helpen ze
te ontwikkelen’*

YEP! staat voor Youthworkers Education Program. Dit jaar gaan voor het derde jaar ervaren professionele trainers op pad om in het land trainingen te geven aan jeugdwerkers en catecheten. De trainingen motiveren jeugdleiders, waardoor ze zich serieus genomen voelen en hun taak voor langere tijd op zich willen nemen. Na de training blijft de trainer het hele jaar beschikbaar als adviseur. Deelnemers aan de trainingen van de afgelopen jaren zijn er enthousiast over en hebben er veel aan gehad. Ze noemen het prachtige, opbouwende avonden, waardoor ze met plezier hun jeugdwerk zijn gaan doen. ///

Meer informatie:
www.bgojeugdwerk.nl kies YEP!
en workshops YEP@BGO-online.nl

Kerk op groen

TEKST: ERIK KONING, NEERLANDICUS EN REDACTEUR VAN *DE REFORMATIE* ///

‘Waarom we een “groene kerk” zijn? Laat ik vooropstellen dat ik de vraag wat ongelukkig vind. Een groene kerk zijn is voor ons geen doel op zich. Het is wel ons doel om Jezus zeggenschap te geven over onze omgang met de schepping en onze naasten. En om met die bril vervolgens te kijken hoe we onrecht, aantasting van de schepping en bijvoorbeeld klimaatverandering kunnen tegengaan.’

Aan het woord is Marcel Bodewitz, lid van het groene team van de Fonteinkerk (GKv) in Haarlem. Steeds meer kerken kiezen voor duurzaam en bewust leven. Ze schenken fair trade koffie na de dienst, hebben zonnepanelen op het dak, of geven op een andere manier aandacht aan de schepping en de zorg voor de naaste. En dat gebeurt, zoals ook Marcel Bodewitz benadrukt, gemotiveerd vanuit het geloof: ‘Onze motivatie is dat wij belijden dat Jezus Christus, als Heer van ons leven, zeggenschap heeft over hoe wij als kerk en kerkleden omgaan met de schepping en met onze naasten. Wij erkennen dat onze levensstijl invloed heeft op onze naasten en we zijn bereid voor hen het beste te zoeken.’ In de Fonteinkerk waren enkele gemeentelieden persoonlijk al veel met deze thema’s bezig en zij hebben samen met de predikant het initiatief genomen voor het opzetten van een groen team. Bodewitz: ‘Dit team kwam tot de conclusie dat betrokkenheid vanuit de kerkenraad essentieel was om het draagvlak in de gemeente zo groot mogelijk te maken. Daarom heeft de kerkenraad een belofte afgelegd, waarin onder meer wordt uitgesproken “dat we het belangrijk vinden dat we als kerkelijke geloofsgemeenschap onrecht en de negatieve gevolgen van klimaatverandering actief tegengaan én dat

de leden van de Fonteinkerk worden geïnspireerd en geactiveerd tot een levensstijl waarin gerechtigheid en duurzaamheid centrale waarden zijn.”’

Barbecue Bij het concreet uitwerken van deze voornemens wordt in de Fonteinkerk onderscheid gemaakt tussen twee niveaus: de kerk als zelfstandige organisatie en de kerk als een verzameling individuen. Op beide niveaus wordt gewerkt aan het bevorderen van een duurzame levensstijl. ‘Op het niveau van de kerk als

organisatie gebruiken we bijvoorbeeld biologische fair trade koffie, biologisch avondmaalsbrood en -wijn, en milieuvriendelijke schoonmaakmiddelen. Het vlees op de jaarlijkse gemeentebarcue is biologisch en er wordt minder vlees gebruikt. We proberen het papiergebruik terug te dringen door informatie digitaal te verspreiden via ons intranet. We collecteren enkele keren per jaar voor doelen die gerelateerd zijn aan duurzaamheid en stellen enkele keren per jaar groene thema’s centraal in de kerkdienst,’ vertelt

Steeds meer kerken kiezen voor duurzaam en bewust leven. Ze schenken fair trade koffie, hebben zonnepanelen op het dak, of geven op een andere manier aandacht aan de schepping en de zorg voor de naaste ///

Bodewitz. Hij vervolgt: 'Op het niveau van de individuele kerkleden probeert het groene team de mensen te laten nadenken over duurzame thema's en te prikkelen, bijvoorbeeld door columns in het kerkblad te plaatsen of door een project waarin iemands ecologische voetafdruk zichtbaar wordt gemaakt. Verder geven we op onze website een overzicht van winkels in Haarlem die biologische of duurzame producten verkopen (onder meer supermarkten, cadeauwinkels en kledingwinkels) en verschillende tips om een kleinere ecologische voetafdruk te bereiken.'

Gemeentebreed De Fonteinkerk is inmiddels enkele jaren bezig met 'Kerk op groen'. Het leeft bij veel gemeenteleden. De belofte van de kerkenraad is daar volgens Bodewitz erg belangrijk in geweest. 'Het is ook niet zo dat het groene-kerk-zijn een soort extra activiteit is, zoals bijvoorbeeld een gemeentelijk volleybaltoernooi, maar het is integraal onderdeel van hoe wij kerk zijn. Door de columns, de themadiensten en projecten worden alle gemeenteleden erbij betrokken.' Zoals de Fonteinkerk zijn er inmiddels veel meer kerken in Nederland. De website www.groenekerken.nl (zie kader) geeft een overzicht van deze kerken. Ook de Fonteinkerk wordt daar vermeld. Marcel Bodewitz daarover: 'De website zelf speelt voor ons praktisch gezien geen rol. Maar de initiatiefnemers erachter, Tear en Kerk in Actie, hebben ons wel geholpen en ons geïnspireerd om als kerk Gods koninkrijk nu al realiteit te laten worden in ons leven. We hebben nog niet meegedaan aan de landelijke dag van groenekerken.nl, maar we hebben wel een workshop gegeven tijdens een inspiratiedag van Faire Naaste, een programma dat is opgezet door onder andere De Verre Naasten en het Diaconaal Steunpunt. ///

Wij zijn een groene kerk

De actie 'Wij zijn een groene kerk' en de bijbehorende website www.groenekerken.nl zijn een gezamenlijk initiatief van Kerk in actie en Tear. De bedoeling is om plaatselijke kerken te stimuleren om stap voor stap een duurzame kerk te worden. Via de website kunnen een startpakket en allerlei themamaterialen worden gedownload. Ook worden op de website alle deelnemende kerken vermeld.

Een belangrijke activiteit van de Groenekerkenactie is de jaarlijkse Groenekerkendag. Dit jaar wordt deze dag georganiseerd op 11 oktober in de Opstandingskerk in Houten. Medewerking wordt verleend door onder meer ds. Mirjam Kollenstaart (predikant te Ottoland), mgr. Gerard de Korte (bisschop van Groningen-Leeuwarden) en Niels de Zwarte, (stads)ecoloog in Rotterdam. 's Middags zijn er workshops over diverse onderwerpen (o.a. jongeren en duurzaamheid, duurzaam kerkbeheer, en natuur en biodiversiteit). Meer informatie en opgave via www.groenekerken.nl/groenekerkendag.

Hoe word je als kerk duurzaam en fair?

De website van de Michacampagne inventariseert concrete tips om als kerkelijke gemeente duurzaam bezig te zijn (www.michanederland.nl/mijn-kerk-duurzaam-en-fair-hoe; let op de typefout). Op de website staan bij de verschillende tips ook links naar relevante websites vermeld. Hieronder volgt een selectie.

- Spreek/preek over gerechtigheid aan de hand van Jacobus 5, Jesaja 58 of Lucas 4:18.
- Daag elkaar uit een tijdje niets nieuws te kopen: leen, deel, koop tweedehands.
- Bid voor mensen die zich uitspreken tegen corruptie, zoals bisschop Zac Niringiye in Uganda.
- Doe mee aan www.michayoung.nl voor jongeren, in combinatie met een actie als Just Care, Zip your lip of Nacht zonder dak.
- Zet zonnepanelen op het kerkdak (zie windvogel.nl).
- Schrijf samen naar onschuldige gevangenen via International Justice Mission of Amnesty International.
- Gebruik een beamer in plaats van het printen van liturgieën.
- Ruim (regelmatig) afval rond je kerk op. Een schone buurt is een sterk statement.
- Gebruik groene stroom (zie energievoorkerken.nl of greenchoice.nl).
- Drink faire en biologische avondmaalswijn. Hergebruik beker(s).
- Laat de koster biologische schoonmaakmiddelen gebruiken (vermijd chloor).
- Groente voor de buurt verbouwen? Laat het groeien en bloeien rond je kerk.
- Gebruik restmateriaal of FSC-papier voor kinderknutsels.
- Realiseer je dat veel banken in wapens beleggen, wil je dat als kerk met spaargeld steunen? Bankier bij ASN of Triodos of beleg met Oikocredit.
- Deel spullen, berging, stekjes, ideeën, diensten, auto's, huizen.
- Neem kringloop wc-papier.
- Organiseer een Micha Zondag; de eerstvolgende is op 19 oktober 2014.
- Put hoop, te midden van onrecht, uit Lukas 12:2-3: 'Niets is verborgen dat niet onthuld zal worden, en niets is geheim dat niet bekend zal worden. Alles wat jullie in het duister zeggen, zal in het licht worden gehoord, en wat jullie binnenskamers in iemands oor fluisteren, zal vanaf de daken bekend worden gemaakt.'

Leren leven met zorg voor het geschapene

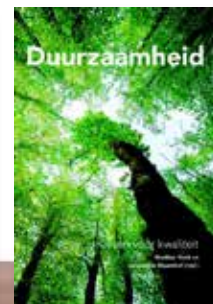
TEKST: MARTINE VONK, LECTOR ETHIEK EN TECHNOLOGIE AAN HOGESCHOOL SAXION IN DEVENTER ///

Zorgvuldig omgaan met de schepping heeft alles te maken met eerbied voor de schepper en is dus een must voor christenen. Voor wie nog niet zo thuis is in het onderwerp duurzaamheid en voor wie zich er nog verder in wil verdiepen volgt hier een lijstje met boekentips.

Om te beginnen een hoopvol boek waarin de auteur aanstekelijk beschrijft waarom zorg voor Gods schepping diep verbonden is met ons christen-zijn. De titel is *Het groene hart van het geloof*. De auteur, Dave Bookless, is theologisch directeur van de internationale natuurorganisatie A Rocha. Hij laat zien dat de schepping goed (tov) is, wat al een motivatie op zich is om er dan ook zorgvuldig mee om te gaan. Interessant is zijn hoofdstuk over landgebruik in het Oude Testament en de betekenis van praktische regels van toen voor onze situatie nu. Als kernthema benadrukt Bookless de verlossing door Jezus, die niet alleen geldt voor mensen, maar voor de hele schepping. Een boek vol hoop, motivatie en vele praktische handvatten voor een leefstijl die zorgdraagt voor de natuur.

Loflied In 2011 verscheen bij uitgeverij Buijten en Schipperheijn *Het boek van de natuur*, samengesteld door wetenschapsjournalist Rene Fransen en theoloog Reinier Sonneveld. Het is een prachtig kijk-, lees- en beleefboek over de natuur in al haar facetten. Verschillende schrijvers, dichters, biologen, meteorologen, theologen en filosofen nemen de lezer mee in hun verwondering over Gods schepping. Zo veelzijdig als de schepping zelf is dit veelzijdige boek. Er is veel aandacht besteed aan de inhoud en de opmaak, met als resultaat een full colour boek met prachtige illustraties, foto's, gedichten, wetenschappelijke en persoonlijke teksten. Verrassend en diepzinnig. Een loflied met kleurrijke coupletten. Hoogleraar Jan Rotmans beschrijft in zijn *In het oog van de orkaan* scherp de transitie waarin onze samenleving zich bevindt.

Op verschillende plekken vinden grondige veranderingen plaats: in de zorgsector, op energiegebied, bij onze voedselvoorziening. Rotmans maakt duidelijk hoe deze transities ontstaan en hoe deze gestuurd en versneld kunnen worden richting duurzaamheid voor mens en samenleving. Hij schetst een hoopvolle duurzame toekomstvisie voor Nederland over 35 jaar, die haalbaar is – als we serieuze keuzes maken. Rotmans stelt dat we ons op een kantelpunt bevinden. De signalen daarvan worden echter niet door iedereen herkend. Daar verwijst de titel ook naar: in het oog van de orkaan is het windstil, terwijl daarbuiten een storm raast. Rotmans stelt dat het een kwestie van tijd is voor we gaan inzien dat er daadwerkelijk een storm woedt en dat we wel moeten kiezen voor een duurzame richting.

Improvisatie De vraag die Christiaan Hogenhuis stelt in het boek *De ceder en de saxofoon* is: hoe komt het dat de omslag naar echte duurzame ontwikkeling zo moeizaam en traag lijkt te verlopen? En vervolgens: wat kunnen we daaraan doen? Het boek bevat een grondige analyse van mogelijke oorzaken, zoals de versnippering van de organisaties en groeperingen die zich bezighouden met duurzame ontwikkeling. Hogenhuis, die 25 jaar gewerkt heeft op het snijvlak van milieu, kerk en samenleving, spreekt uit ervaring. Discussies in de samenleving blijven soms steken op eenzijdigheid en de schijn van objectiviteit. Daarnaast zijn er weinig echt goede voorstellingen over wat duurzame ontwikkeling en welvaart betekenen op waarden-niveau. Wat nodig is volgens Hogenhuis is 'improvisatie'. Zoals muziek pas echt kwaliteit heeft als de muzikanten op elkaar zijn afgestemd, zo moeten we ook in de samenleving beter samenwerken. Weg van gekissebis over wie gelijk heeft, naar een meer volwassen benadering van economie die is gericht op duurzame welvaart en een rechtvaardige verdeling.

Beleid Zelf was ik eindredacteur van een uitgave van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie die in 2011 verscheen en die gaat over de vraag: wat bedoelen we nu precies met duurzaamheid? Het boek probeert dit te ontrafelen

voor verschillende beleidsterreinen en politieke kwesties. Uitgangspunt is om, geïnspireerd door Bijbelse principes, te kiezen voor kwaliteit van leven voor mens en natuur. Vervolgens wordt concreet gezocht naar een vertaling voor terreinen als water, landbouw, energie, transport. Als we over dertig jaar de slag naar een duurzamere samenleving gemaakt willen hebben, wat moeten we dan nu doen? Het boek biedt inspiratie en handvatten voor politiek, bedrijven en betrokken burgers. Ieder jaar verdiept het Christelijk Sociale congres zich in een specifiek thema. In 2011 stond duurzaamheid centraal. De bundel die toen is uitgegeven, is te downloaden en bevat onder andere de toespraken van de hoogleraren Jan Boersema en Klaas van Egmond op het Christelijk Sociaal congres. Boersema vraagt zich af of het begrip rentmeester wel voldoet en komt met een alternatieve christelijk-sociale visie op zorg voor de aarde. Van Egmond duikt in de cultuur en gaat diep in op mens- en wereldbeelden die door de geschiedenis heen onder onze keuzes liggen. Van Egmond pleit voor een breed welvaartsbegrip, inclusief kwaliteiten als kunst, veiligheid en een schoon milieu.

Voedsel Ten slotte: *Voor het oprapen* is een prachtig vormgegeven praktisch doe- en denkboek over duurzaamheid en in het bijzonder ons menu. Naast recepten met seizoensproducten en duurzame tips bevat het boek 52 Bijbelse overdenkingen die op een soms verrassende manier een link leggen met zorg voor de aarde en ons voedsel. Het boek is opgebouwd volgens de seizoenen en is ideaal om te gebruiken rond de maaltijd. ///

Dave Bookless, *Het groene hart van het geloof. Zorg voor Gods wereld*. Kok Kampen, 2009. De Nederlandse versie is alleen nog tweedehands leverbaar. Op amazon.com is nog wel de Engelse versie te koop, getiteld *Planetwise. Dare to care for God's world*.

Rene Fransen en Reinier Sonneveld (red.), *Het boek van de natuur*. Amsterdam (Buijten en Schipperheijn), 2011. 256 pag., € 18,90.

Jan Rotmans, *In het oog van de orkaan*. Boxtel (uitgeverij Aeneas), 2012. 270 pag., € 29,95

Christiaan Hogenhuis, *De ceder en de saxofoon. Improviseren op een volwassen economie en duurzame welvaart*. Budel (Damon), 2011. 320 pagina's, alleen tweedehands leverbaar.

Martine Vonk en Jacqueline Bloemhof (red.), *Duurzaamheid. Kiezen voor kwaliteit*. Wetenschappelijk Instituut ChristenUnie, 2011. 172 pag., € 17,95.

http://www.christelijksociaalcongres.nl/publicaties/2011_Verslag.pdf

Voor het oprapen. Vier seizoenen lang eten, genieten en leven. Een uitgave van Time to Turn. Amsterdam (Buijten en Schipperheijn), 2013. 288 pag., € 19,50.

Nooit meer herfst...

TEKST: MYRIAM KLINKER-DE KLERCK /// FOTO: MARK HERREID VIA 123RF.COM

‘DAAROM OOK IS IEMAND DIE ÉÉN MET CHRISTUS IS EEN NIEUWE SCHEPPING.

HET OUDE IS VOORBIJ, HET NIEUWE IS GEKOMEN.’

2 Korintiërs 5:17

De herfst is niet mijn favoriete seizoen. Met het korter worden van de dagen en het vallen van de bladeren begint binnenin onwillekeurig wat te zingen: ‘Nu gaan de bloemen nog dood, nu gaat de zon nog onder ... Stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw.’ Dat liedje gaat natuurlijk niet alleen over de lente die in het verschiet ligt. Het kijkt uit naar de grote zomer, naar een leven door God omgeven, zoals het laatste couplet zegt. ‘Daar is geen dorst of verdriet, daar zal God ons omgeven, daar is gelukkig leven, en het eindigt niet.’ Vooral dat laatste spreekt mij aan. De pijnlijke gebrokenheid van deze wereld is niet meer. Nooit meer herfst. Het eindige krijgt zelf een einde: alles wordt nieuw! Wat een mooie toekomst heeft God voor ons in gedachten.

En wat het mooiste is: christenen hebben hierop al een voorschot ontvangen. ‘Het oude is voorbij, het nieuwe is gekomen,’ schrijft Paulus. Ben je één met Christus dan ben je een ‘nieuwe schepping’. Nu weten we allemaal dat ook christenen nog sterven op deze aarde. Tragisch genoeg sterven velen juist *omdat* ze Christus toebehoren. Paulus zelf beschrijft hoe zwaar de sterfelijkheid van het bestaan hem valt en hoe de hele schepping zuchtend en verlangend uitziend naar de bevrijding van haar vergankelijkheid (2 Kor. 5:4; Rom. 8:19-23). Maar tegelijk geeft de apostel aan dat er door

het sterven en opstaan van Christus *nu al* radicaal wat veranderd is. *Nu al* ben je in Christus een ‘nieuwe schepping’. Wie door Christus met God verzoend is, mag zich *nu al* burger weten van zijn koninkrijk. In dat licht worden de maatstaven van deze huidige wereld volkomen onbelangrijk (2 Kor. 5:16). Zo mochten de Korintiërs zich niet laten imponeren door uiterlijk vertoon (2 Kor. 5:12) en de Galaten niet door het uiterlijke teken van de besnijdenis. Het oude onderscheid tussen Joden en heidenen heeft immers plaats gemaakt voor een nieuwe eenheid, een nieuw volk uit Joden én heidenen. ‘Het is volkomen onbelangrijk of iemand wel of niet besneden is, belangrijk is dat men een nieuwe schepping is,’ zo schrijft Paulus ook hier (Gal. 6:15).

Hoe zit het met onze westerse maatstaven? Minder dan ooit verwachten we het van de gekruisigde. Integendeel, geloof in de maakbaarheid van het leven gaat hand in hand met de drang tot zelfontplooiing. Dit duo staat zorg voor elkaar in de weg. God vraagt ook van ons dat we één worden met Christus, de oude mens afleggen, en de nieuwe mens aantrekken – elke dag weer (Ef. 4:22-24). Wie de nieuwe mens aantrekt, krijgt het niet koud in de herfst. De grote zomer is immers al begonnen. Dus juich maar, groei maar... alles wordt nieuw!

Het eindige krijgt zelf een einde:
alles wordt nieuw!

Een cadeau van Neil Diamond

TEKST: JEROEN SYTSMA, PREDIKANT TE MIDDELBURG /// FOTO: NEAL WHITEHOUSE PIPER VIA FLICKR.COM

In 2008 schreef Neil Diamond het lied 'Pretty Amazing Grace'. Hij heeft mij met dat lied een groot cadeau gegeven. En met dit artikel geef ik het cadeau weer door. Het mooiste zou zijn, voor je verder leest, als je deze song eerst een keer beluistert. Als je de titel intypt in YouTube heb je de keus uit vele filmpjes, inclusief tekst. Luister ze!

Ik hoorde dit nummer van Diamond voor het eerst in 2009. Het kroop meteen onder mijn huid. De combinatie van muziek en tekst zorgt ervoor dat ik het nummer eindeloos vaak kan horen, zonder dat het verveelt. Ik maakte een keer een fietstocht, iPod en koptelefoon mee, waarbij ik dit nummer per ongeluk op 'repeat' had gezet. De fietstocht duurde tien herhalingen... Geen probleem!

Diamond zingt over genade. Een van de meest kostbare woorden van het christelijke geloof. En dus ook een van de meest uitgesloten woorden. Bij zulke veelgebruikte woorden ben ik geholpen met andere woorden, beelden, verhalen, om mij weer in te scherpen waar het over gaat. Diamonds song biedt een overvloed aan beelden en gedachten. En door de combinatie met de muziek helpt hij mij om ook te *voelen* wat genade is. 'Opgetild worden', komt dan misschien nog het meest in de buurt. De Amerikaanse veteraan in de popmuziek, hij brak door in 1969, is natuurlijk

niet de eerste die over '*amazing grace*' zingt. John Newton, voormalig slavenhandelaar, ging hem voor, met een van de allerbekendste christelijke liederen wereldwijd. 'Pretty Amazing Grace' bevat een paar directe verwijzingen naar zijn voorganger. Zo dichtte Newton: '*Amazing Grace, how sweet the sound, that saved a wretch like me.*' En Diamond: '*You stood beside a wretch like me.*'

Leeg van binnen Mooi vind ik dat Neil Diamond in de titel van zijn nummer speelt met het woord '*pretty*'. In het Engels betekent dat zowel 'nogal' als 'mooi'. Genade is verbazingwekkend mooi. Genade is ook nogal verbazingwekkend. Bedoeld

als understatement. God die zijn liefde door zijn zoon Jezus Christus geeft aan een wrakkige zondaar als ik. Dat is nogal verbazingwekkend genadig inderdaad! God behoeft me ervoor dat ik ook maar iets van die genade vanzelfsprekend ga vinden. Deze popsong helpt daarbij. Neil Diamond gebruikt allerlei beelden.

Bijvoorbeeld helemaal leeg van binnen zijn (*I was an empty vessel*), of platzak zijn (*came to You with empty pockets first*), of dorst hebben (*didn't believe love could quench my thirst*). Deze beelden geven me wat te zien bij het wat abstracte woord 'genade'. Genade wordt uitgebeeld: je vol van God voelen, een rijk man zijn, genade als dorstlesser.

Genade wordt bijna zichtbaar in dit lied. Het sterkst speelt Diamond hiermee als hij zingt:

*'Stumbled inside the doorway of Your chapel, humbled in awe by everything I found, beauty and love surround me.'*¹ Wat zie je als je bij God binnen mag kijken? Genade!

Niet verdiend Waarom raakt het woord 'genade' zo makkelijk uitgesloten? Een van de redenen is, denk ik, dat altijd benadrukt wordt dat je genade van God krijgt. Daarmee kan genade wat los van God zelf komen te staan. Je hebt enerzijds God en anderzijds wat Hij geeft, genade. En wat God geeft kan belangrijker worden dan wie Hij zelf is. Als pastor merk ik regelmatig dat mensen hoog kunnen opgeven over vergeving, genade,

'Wat God geeft kan

belangrijker worden

dan wie Hij zelf is'

Van Neil Diamond kan ik over genade leren. Of hij nu christen is of niet. ///

toekomst, maar dat ze aarzelen bij de vraag of ze van God houden. In het lied 'Pretty Amazing Grace' blijven God en genade heel dicht bij elkaar. De Bijbel zegt al: God is liefde. Neil Diamond voegt daar aan toe: God is genade. Leven van genade is hetzelfde als leven met God. Of in de woorden van het besproken lied: 'Pretty amazing grace is who You are. I ask for amazing grace and You appear.' Een bekende omschrijving van genade is 'krijgen wat je niet verdient'. Bijbels gezien zeg je daarmee nog maar de helft. Als ik de buurman zomaar duizend euro geef, heeft hij dat niet verdiend. Toch is het geen genade. Als ik zie dat de buurman de stinkende inhoud van zijn klike bij mij over de heg gooit, en ik loop dan naar buiten en geef hem duizend euro, dan geef ik het tegenovergestelde van wat hij verdient. En dat is Bijbelse genade. Je krijgt het tegenovergestelde van wat je verdient. Neil Diamond brengt mooie contrasten aan tussen hemzelf en genade. Van zichzelf heeft hij een opstandig hart, chaos, oorlog, ongevoeligheid. Hij probeert God zelfs om de tuin te leiden. Maar door genade herovert God zijn hart, brengt Hij liefde, rust en nabijheid.

Spiegelbeeld En zo geeft God door genade mij terug aan mij. God vinden

is jezelf hervinden. 'Trots' klinkt in het Nederlands al snel verdacht. Toch zingt Diamond over herstelde trots: 'with amazing grace You restored my pride.' Ik kan weer trots zijn op mijzelf. Want God houdt van mij. Ik houd niet van psychologische prietpraat als vervanging van de boodschap van het evangelie. Maar ik houd er nog minder van als het evangelie niks met jou als mens lijkt te doen. Het woord 'trots' is een uitdagend woord. Durf ik Gods genade zo stevig vast te pakken dat ik weer voluit trots op mijzelf kan zijn? Kostbaar mens in Gods ogen?! Nog sterker wordt deze uitdaging verderop in het liedje. Hoe lang kun jij ontspannen naar jezelf in de spiegel kijken? En wat gaat er dan allemaal door je heen? Hoe snel hebben negatieve gevoelens over je uiterlijk of over wat je waard bent de overhand? Diamond zingt: 'Look in a mirror I see Your reflection.' Wat gewaagd! In de spiegel kijken en een weerspiegeling van God zien! Dat is nog eens positief denken over jezelf! Maar geen positief denken waar je jezelf toe opkrikt, maar dat je krijgt, genade. Genade herstelt mij. Van gebroken spiegel naar spiegelbeeld van God.

Aangesproken Er is iets wat mij enorm intrigeert aan deze song van Diamond. Het liedje staat al een paar jaar in de Top 2000 die Radio 2 elk jaar uitzendt tussen Kerst en Nieuwjaar. Duizenden Nederlanders stemmen blijkbaar op dit lied als hun favoriet. Ik vermoed dat de meesten daarvan geen christen zijn. Want uit de rest van de Top 2000 blijkt niet dat christelijk Nederland massaal christelijk stemt. Anders zou Michael W. Smith er wel een keertje in staan! Ook mensen die geen christen zijn, die genade niet kennen vanuit hun geloof, worden blijkbaar door dit liedje aangesproken. Ik zie daarin een teken dat er een diep verlangen naar genade in mensen zit, een diep besef dat je je leven niet maakt, maar krijgt.

*Durf je Gods genade zo
stevig vast te pakken
dat je weer voluit trots
op jezelf kunt zijn?*

En om het nog wat raadselachtiger te maken: ik weet niet zeker of Neil Diamond christen is. Een speurtocht op internet biedt geen uitsluitsel. Hij getuigt wel van geloof in God. Maar ik weet niet of hij Gods genade kent, zoals

Hij die tastbaar maakte in Christus. Op internet wordt die conclusie wel getrokken, te snel vermoed ik, maar dat is ook wel mooi: als je zo over genade kunt zingen als in 'Pretty Amazing Grace', dan moet je wel christen zijn. Maar God is niet gebonden aan mensen die wij kennen als christen. Van Gandhi kan ik over menslievendheid leren. Van Neil Diamond over genade. Of hij nu christen is of niet. Als de term door theologen al niet gereserveerd was, had ik dat algemene genade genoemd! ///

1 'Ik strompelde uw kerk binnen, werd nederig en overweldigd door alles wat ik vond, schoonheid en liefde omgeven mij.'

De eenvoud van het breken

TEKST: ANJE DE HEER, ADVISEUR VAN HET STEUNPUNT LITURGIE (GKV), STAFMEDEWERKER VAN KERKZANG.NL, DOCENT BASISCURSUS CANTOR ///

Wie heeft nog nooit een glas of bord, vaas of schaal laten vallen? Om van heel naar gebroken te gaan is maar weinig nodig. Toch zal niemand bij het zien van de brokken diepzinnig spreken over 'de eenvoud van het breken'; het hoogst haalbare op zo'n moment is een zurig 'scherven brengen geluk'. Maar breken is niet alleen negatief, zo leert het christelijk geloof. Over dat breken gaat dit lied.

Dank God voor dichters die in enkele woorden een wereld weten weer te geven. De zin 'de stille omgang van het brood' raakt mij diep. Zo'n lied is dit, een lied als een schilderij. Je kunt er beter niet met je neus bovenop zitten, op zoek naar details. Kijk op afstand en het toont zich. Kijk onbevangen en je ziet steeds meer.

Lichtval Jaap Zijlstra, de dichter, koos als titel 'Spijziging'. Een ouderwets maar heerlijk woord. Ouderen zullen het associëren met 'de wonderbare spijziging'. Dat is precies wat zich hier laat zien, in een enkele penseelstreek: 'Er is een kind bereid tot delen, het komt met brood, het komt met vis'. De lichtval is anders dan gebruikelijk: niet Jezus'

vermenigvuldiging wordt belicht maar het kind dat zijn mondvoorraad wil delen. Daar gaat het om: delen. Dat is een weldaad in de wildernis, delen toont Gods overvloed. In en door het delen, in en door brood en wijn horen wij de stem van Christus. Als water vloeit zijn kostbaar leven, een vis is tekenend voor Hem. Water, vis – zie je het?

Behalve aan het broodwonder (Joh. 6:1-15) wordt in het lied ook gerefereerd aan levend water (Joh. 4:14) en aan het herkennen van Jezus bij het breken van het brood (Luc. 24:30-31; Joh. 21:1-14). Ook klinken er heilsprofetieën in door (r. 1-2 van strofe 3).

Muzikantesk Een meditatief lied vraagt om een meditatieve melodie. Er waren er twee beschikbaar, de een van Willem Vogel, de ander van Wim Ruessink. De liedboekredactie koos voor die van Ruessink, een bijzonder gelukkige keuze.¹ Van

392 Wie kent de eenvoud van het breken

Spijziging

1 Wie kent de een-voud van het bre-ken,
de stil-le om-gang van het brood?
Wie hoort de wijn van lief-de spre-ken,
een lief-de ster-ker dan de dood?

2 Er is een kind be-reid tot de-len,
het komt met brood, het komt met vis,
het geeft zijn voed-sel aan de ve-len,
een wel-daad in de wil-der-nis.

3 Er staat tot ons ge-luk ge-schre-ven
dat God zeer o-ver-vloe-dig is,
wij zijn ge-scha-pen om te ge-ven,
zo to-nen wij zijn beel-te-nis.

4 Er is een mens ons bij-ge-ble-ven,
bij brood en wijn hoor ik zijn stem,
als wa-ter vloeit zijn kost-baar le-ven,
een vis is te-ke-nend voor hem.

tekst Jaap Zijlstra
melodie Wim Ruessink

Wim Ruessink hoeft je geen voorspelbaarheid of gekunsteldheid te verwachten, hij is vakman én muzikant pur sang. Hij schreef een melodie die per couplet verandert. Strofe 1 is het uitgangspunt: vier nootjes.

‘Dank God voor dichters die

in enkele woorden een wereld

weten weer te geven’

De d is reciteertoon, daarop zingzeg je de tekst. De overige nootjes geven de zin een slotwending. Eigenlijk wordt de melodie ieder couplet een toon hoger herhaald, maar er komt steeds iets bij: in strofe 2 een tertssprongetje (‘Er is een *kind*’, ‘het komt met *brood*’), in strofe 3 een kwintsprong (‘Er staat tot *ons* geluk’, ‘dat God zeer *o-ver-vloedig*’). Strofe 4 bouwt vervolgens weer af. Een prachtig muzikantesk geheel met grote zeggingskracht. Begeleiders doen er goed aan de begeleiding van Ruessink te gebruiken (de begeleidingsbundel bij het Liedboek), een eenvoudige akkoordondersteuning bij het reciterende karakter van de melodie en bij de harmonische verschuivingen.

Verstild ‘Wie kent de eenvoud van het breken’ zing je niet zomaar met een gemeente, zeker niet met een gemeente die niet gewend is aan parlando (sprekend) zingen. Een mogelijkheid is om het lied in het begin solistisch of door een kleine groep te laten zingen tijdens de rondgang van brood en wijn. Een verstild en meditatief lied, voor mensen die vaak moeite hebben om verstild te raken en te mediteren over het wonder van de eenvoud van het breken, van Gods overvloed, van het delen in en het delen met. ///

1 Zie *Zingend Geloven* deel 8, nr. 70 (Vogel) en 71 (Ruessink).

De melodie van strofe 4 is voor het Liedboek herschreven.

Bijbel voor 9-12-jarigen

TEKST: HELEEN SYTSMA, EINDREDACTEUR VAN *DE REFORMATIE*

Er komt geen einde aan het maken van kinderbijbels, zou je met een variatie op Prediker 12 kunnen zeggen. Vlak voor de zomer verscheen de *Jeugdbijbel*, waaraan door een drietal kinderboekenschrijfsters en een illustratrice is gewerkt. Het is een bundel met zeventig hoofdstukken in verhaalvorm, vaak vanuit het originele perspectief van een kind in de leeftijd van de doelgroep van de *Jeugdbijbel*, kinderen in de bovenbouw van de basisschool. Zo beleef je het verhaal van Achab en de wijngaard van Nabot door de ogen van Achabs zoon Joram. Twee kinderen, Micha en Debora, zien Nehemia, die 's nachts de muren van Jeruzalem inspecteert, aan voor een kippendief. Het verhaal van Paulus op de Aeropagus lees je vanuit Zeno, die van zijn leermeester Trasus een praktijkopdracht krijgt: ga maar eens debatteren op de manier van Aristoteles.

22 van de zeventig verhalen zijn gewijd aan het leven van Jezus, van de aankondiging van zijn geboorte tot zijn hemelvaart. Mooi dat de *Jeugdbijbel* dan niet ophoudt, zoals veel kinderbijbels doen, maar doorgaat met vertellen tot en met Openbaring: een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Een kinder- of jeugdbijbel permiteert zich natuurlijk vrijheden: uitbreidingen of afwijkingen van de Bijbelse

verhaallijn. Door daarnaast elf thematische hoofdstukken toe te voegen, beantwoordt de *Jeugdbijbel* ruimschoots aan haar doel: de stof dicht bij de doelgroep brengen. Ik vind dit boek een aanrader voor gezinnen, basisscholen en kinderclubs. Kerkenraden zouden het cadeau kunnen doen bij de doop van een kindje in een gezin waar al meer kinderen zijn. Op de website van de uitgever kun je door middel van een voorpublicatie een indruk krijgen van de *Jeugdbijbel*.

N.a.v. Lieke van Duin, Mireille Geus en Corien Oranje, *Jeugdbijbel*. Heerenveen (Royal Jongbloed), 2014. 494 pagina's, € 32,50.

Wilt u ook een recent verschenen boek onder de aandacht van de lezers van *De Reformatie* brengen, stuur dan uw boekentip van max. 200 woorden naar redactie@dereformatie.nl.

De kerk is diaconaal of zij is niet

D.V. op 1 november verschijnt weer de extra dikke Special, dit jaar over het thema 'de diaconale kerk'. Een mooi en prikkelend nummer om je als kerkgemeenschap door te laten inspireren tot daadwerkelijke naastenliefde! Over de mogelijkheden om het nummer te bestellen voor iemand in uw omgeving of voor uw hele gemeente informeren we u binnenkort.

>>> U kunt tegen een aantrekkelijk tarief adverteren in de Special, die in een grote oplage verschijnt. Neem daarvoor voor 30 september contact op met Nico Postuma via adverteren@dereformatie.nl of tel. 06-13995905.

Aangenomen naar:

Katwijk: kandidaat F. Rinkema te Eibergen.

Overleden:

Drachten: C.J. Breen (1924), die achtereenvolgens in Terneuzen, Katwijk en Amsterdam-Centrum predikant geweest is.

Vrede stichten in de kerk

Conflicten in kerken zijn helaas geen uitzondering. Het gaat in kerken net zoals in andere organisaties waarin mensen samenwerken. In dit boek helpt Eddy de Pender om inzicht te krijgen in oorzaken van conflicten in kerkelijke situaties en hoe je ermee om kunt gaan.

Vervolgens geeft het boek praktische handvatten over hoe je in concrete situaties het beste kunt handelen.

Buijten & Schipperheijn Motief

www.buijten.nl – in de boekwinkel – 160 p., € 15,90

KERK ONDERWEG NAAR MORGEN

Symposium over diaconaat & discipelschap in een veranderende samenleving.

10 oktober in de Pniëlkerk in Veenendaal.

Na inspirerende bijdragen van Cors Visser, James Kennedy, Sake Stoppels en Roel Kuiper, maken we in twee workshoprondes een verdere vertaalslag naar de praktijk.

Aanmelden: www.kerkonderwegnaarmorgen.nl

